

SCHOOLMEESTERS EN SCHOOLMEESTERESSEN TE GENT TIJDENS HET WONDERJAAR (1566 - 1567)

door

J. SCHEERDER

In deze *Handelingen* publiceerde Mevr. De Ridder-Symoens een uitvoerige studie: *Lieven van Pottelsberghe en het onderwijs te Gent in de zestiende eeuw*¹.

Aansluitend op deze zeer belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van het onderwijs te Gent, volgen hier twee namenlijsten, de eerste van de leerlingen van de Latijnse school van meester Christiaan de Rijcke, de tweede van de schoolmeesters en schoolmeesteressen te Gent in 1567².

De vervaardiging van deze lijsten houdt rechtstreeks verband met het optreden van de magistraat tegen de verbreiding van de hervormde leer zodat deze publicatie tevens mag gelden als een bijdrage tot de geschiedenis van de Reformatie te Gent.

Zoals bekend sloot de regentes, Margaretha van Parma, op 23 augustus 1566, een akkoord met het Verbond der Edelen ten einde de Beeldenstorm te doen ophouden, die sinds 10 augustus in de Nederlanden woedde. Tegen wil en dank stemde zij erin toe dat de hervormden voortaan hun predikaties zouden mogen houden, doch slechts op de plaatsen waar deze, tot dan toe geschiedden, dit is buiten de steden en op voorwaarde dat de toehoorders er vreedzaam en ongewapend zouden naartoe gaan.

Na de publikatie van het akkoord moesten de gouverneurs in hun respectieve gewesten de onderwerping van de hervormden aan het akkoord zien te bekomen.

In Vlaanderen ijverde Egmont op verschillende plaatsen, waar predikaties gehouden werden, om de hervormden een „Acte de Soumission” te doen aanvaarden en ondertekenen. Op 8 september kwam hij te Gent. 's Anderendaags begon hij drukke besprekingen met de hoogbaljuw, afgevaardigden van de magistraat en vertegenwoordigers van de hervormden. Tot deze laatsten behoorde ook de schoolmeester Christiaan de Rijcke³. De onderhandelingen liepen niet van een leien dakje en het zou duren tot 5 januari 1567 vooraleer Egmont de ondertekende „Acte de Soumission” in handen kreeg⁴.

(1) H. DE RIDDER-SYMOENS, *Lieven van Pottelsberghe en het onderwijs te Gent in de zestiende eeuw*, HMGOG., nieuwe reeks, deel XXXII, 1978, p. 101-131 en deel XXXIV, 1980, p. 125-141.

(2) STADSARCHIEF GENT (SAG), Reeks 94bis, nr. 8, *Documents concernant les troubles et religion nouvelle (1564-1566)*, f° 79, Lijst van de leerlingen; f° 74r.-v. en 87-88r. Lijsten van schoolmeesters en schoolmeesteressen.

(3) SAG., Reeks 94bis, nr. 9, *Documents (1566-1579)*, f° 152-155, *Besoigné du magistrat avecq ceulx de la religion* (minuut).

(4) SAG., Reeks 94bis, nr. 8, f° 66, *Procès verbal de la comparution devant le magistrat de Gand, de Pierre de Rijcke*, e.a. (5 januari 1567).

In de optiek van de regentes impliceerde haar beperkte toegeving aan de hervormden zeker niet de toelating aan de schoolmeesters om hun leerlingen naar de predikaties te leiden.

Op 11 september nam meester Christiaan de Rijcke zijn leerlingen mee naar de predikatie „op den Driesch” achter de Karthuizers te Rooigem⁵. Hierover gewaarschuwd door Daniel de Keyser, eerste huissier van de Raad van Vlaanderen, ontbood de magistraat de schoolmeester en verzocht hem de volgende dag „de naemen en toenaemen van zijn leerlingen, de residencie van hun ouders en bij wijen zij 't zijnen huys gesteld werden, te bezorgen”⁶. Op 13 september overhandigde de Rijcke een lijst van vijfentwintig leerlingen, die echter niet al de gegevens vermeldt die de magistraat gevraagd had.

Lijst van de leerlingen van Christiaan de Rijcke

Joannes Foricije van Kamerijk
 Joannes de la Motte van Doornik
 Philippus Fornye van Chimay
 Caerle van der Reycken van Ninove
 Joannes van Huele
 Livinus Hoste van Ste Pieters
 Ludovicus Hoste van Ste Pieters
 Franciscus Lancenberghe
 Deze zijn besteed bij mijheer van Ste Pieters
 Philippus van de Rode van Ieper
 Colaet van de Rode, monijnck van Ste Pieters
 Caerle de Bock van Gent
 Joannes Beke van Gent
 Ludovicus Verbeke van Rijsel
 Gualterius Carre van Rijsel
 Joannes de Clercq van Kortrijk
 Fransiscus Obstat
 Joannes Wilsens van Gent
 Georgius Faveris
 Nicolaus de Mayer van Gent
 Joannes Vivere van Diksmuide
 Joosken van Huerne van Oudenaarde
 Claude dennetières van Doornik
 Jacobus Da ... van Eertvelde
 Adriaan Rekenere van Ax (el?).

De magistraat deed Christiaan de Rijcke beloven zijn leerlingen niet meer naar de predikaties te leiden en legde hem op voor de magistraat van Oudenaarde te verschijnen, opdat deze de vader van Joosken van Huerne

(5) M. VAN VAERNEWIJCK, *Van die beroerliche tijden in de Nederlanden* (1566-1568), ed. F. VANDERHAEGHEN, Gent, 5 dl., 1872-1881, dl. I, p. 235.

(6) SAG., Reeks 107/1 *Keure Resolutiën (1549-1570)*, f° 303v.-304r.

zou kunnen ontbieden en hem inlichten nopens de handelwijze van de schoolmeester aan wiens zorgen hij zijn zoon toevertrouwd had⁷.

De Latijnse school van meester de Rijcke was gelegen op de Hoogpoort, in het huis „den Reghenboghe”, tegenover het thans nog bestaande Sint-Jorishof. Reeds in 1557 was daar de school gevestigd van Daneel van Lancenberghe, Latijnse schoolmeester⁸. Was hij de vader van Franciscus Lancenberghe, leerling van de Rijcke?

Meester Christiaan de Rijcke, naamgenoot zo niet familielid van de bekende leider van de Gentse calvinisten, de advocaat Pieter de Rijcke, behoorde tot de voornaamste Gentse calvinisten. We zegden reeds dat hij deel uitmaakte van de afvaardiging van de Gentse hervormden die met Egmont onderhandelden op 9 september; precies drie maanden later, op 9 december, werd hij met tien andere leden van het consistorie door de magistraat ontboden⁹. Door de Raad van Beroerten werd hij bij verstek verbannen omdat hij calvinistische predikanten gelogeerd had, als consistorielid verschillende geheime vergaderingen in zijn huis belegd had en dikwijls met het consistorie voor de magistraat verscheen¹⁰. In 1578 was hij terug te Gent uit Londen en werd hij leraar aan de „Doorluchtige School” tijdens het bewind van Ryhove en Hembyze¹¹.

De Latijnse school van de Rijcke genoot ongetwijfeld een zekere faam, te oordelen naar de woonplaats van de leerlingen die van heinde en ver kwamen.

Slechts over een leerling kan een ernstige gissing worden gemaakt: Claude Dennetières van Doornik. In zijn grondige studie over het Protestantisme te Doornik vermeldt G. Moreau enkele vooraanstaande families van de stad die tot de hervormden gerekend werden, waaronder de familie d'Ennetières¹². Doch G. Bonnevie-Noël, die een kritische lijst publiceerde van de ondertekenaars van het smeekschrift der Edelen, maakt de opmerking dat de ondertekenaar Pierre d'Ennetières „avait une sœur religieuse au

(7) F. DE POTTER, *Gent van den oudsten tijd tot op heden. Geschiedkundige beschrijving der stad*, 8 dl., Gent, 1882-1901, anast. herdruk, 1975, deel II, p. 232-233. In nota publiceerde De Potter de tekst uit het register *Keure Resolutiën* (1549-1570) maar verwaarloosde de bron te vermelden.

(8) F. DE POTTER, *Gent*, dl. II, p. 232.

(9) SAG., Reeks 94bis, nr. 9, *Verslag van de conferentie van de magistraat met predikanten en hervormden op 9 december 1566*. Uitgegeven door L.P. GACHARD, *Notice historique et descriptive des archives de la ville de Gand*, Brussel, 1853, p. 130-133 (document XIX).

(10) ARA., Fonds Raad van Beroerten, reg 6, Vonnissen (1567-1575), f° 67v.

(11) F. DE POTTER, *Gent*, dl. II, p. 233, n. 2 — Over de „Doorluchtige School” zie W. TE WATER, *Historie der Hervormde Kerk te Gent*, Utrecht, 1756; P. FREDERICQ, *L'enseignement public des calvinistes à Gand (1578-1584)*, in *Travaux du cours pratique d'histoire nationale*, dl. I, Gent's Gravenhage, 1883, p. 51-121; L. HALKIN, *L'Académie Calviniste de Gand (1578-1584)*, in *La Réforme et l'éducation*, Toulouse, 1974, p. 95-100.

(12) G. MOREAU, *Histoire du Protestantisme à Tournai jusqu'à la veille de la Révolution des Pays-Bas* (Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liège, fasc. CLXVII), Parijs, 1962, p. 244.

couvent des sœurs grises de Tournai" ¹³. Al de d'Ennetières waren dus zeker geen hervormden. Het stemt evenwel tot nadenken dat een inwoner van Doornik zijn zoon naar Gent stuurde naar de school van de hervormde schoolmeester de Rijcke. Op 26 februari 1567 vermelden de matrikels van de Leuvense Universiteit de inschrijving van een Claude Dennetières uit Doornik onder de *divites Falconienses* ¹⁴.

Lijst van de schoolmeesters en schoolmeesteressen te Gent in januari 1567

Reeds werd gezegd dat de Gentse hervormden niet goedwillig instemden met de bepalingen van de *Acte de Soumission* die Egmont hun wilde doen ondertekenen. Een van de redenen waarom de hervormden weigerden de *Acte* te ondertekenen was dat zij de woorden „*exercice de leurs preches*” wilden vervangen zien door „*exercice de leur religion*”. Zij wilden „*tout ce qui est conjoint par la parole de Dieu, que estoit l'administration des sacremens*” ¹⁵. Egmont beloofde dat men de uitoefening van de hervormde godsdienst bij „oogluiking dissimuleren zoude, behoudelic dat zij (de hervormden) daerinne modestelic procederen zouden” ¹⁶. Aldus gingen de Gentse hervormden zich allerlei vrijheden veroorloven die het akkoord van de regentes in ruime mate overschreden zoals kinderen dopen, avondmaalvieringen, huwelijken inzegenen, geheime vergaderingen houden in de stad, geldinzamelingen, verkoop van verboden boeken, onderricht van de calvinistische leer in scholen. Dit alles geschiedde niet alleen te Gent maar ook op talrijke andere plaatsen.

Begin december expediëerde de regentes twee omzendbrieven de ene gericht aan de „goede” steden, de andere aan de „slechte” steden, deze laatsten waren de steden waar het akkoord van 23 augustus niet nauwkeurig werd nageleefd. De magistraat van Gent ontving de tweede versie, waarin o.m. gezegd werd dat de hervormden zich veroorloofden „consistories, synoden, scholen en geldinzamelingen in te richten en andere onduldbare misbruiken” ¹⁷. Namens de koning gaf de regentes het bevel aan de magistraat door alle middelen de overtredingen van predikanten en hervormden geleidelijk te doen ophouden, te beginnen met de ergste.

De uitvoering van de bevelen van de regentes geschiedde niet zonder moeite te Gent. De hervormden weigerden zich goedschiks te onderwerpen

(13) G. BONNEVIE-NOEL, *Les tendances religieuses des signataires du Compromis des Nobles*, in *Bulletin van de Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme*, reeks V, nr. 8, 1971, p. 252.

(14) A. SCHILLINGS, *Matricule de l'Université de Louvain*, dl. IV, Brussel, 1958, p. 720, nr. 141.

(15) SAG., Reeks 94bis, nr. 22, *Gereformeerden te Gent*. (Doo's met niet genummerde documenten). Kopie van een *Rekwest van de hervormden* (20 september). Uitgegeven door F. DE POTTER, *Petit Cartulaire de Gand*, Gent, 1885, p. 345-349. De Potter dagtekent het document ten onrechte „december 1566”.

(16) SAG., Reeks 94bis, nr. 22, Minuut van proces-verbaal (16 september 1566).

(17) *Verslag van 't Magistraet van Gent nopens de godsdienstige beroerten aldaer loopende van 30 juni 1566 tot den 30 april 1567*, ed. Ph. KERVIJN DE VOLKAERSBEKE (*Mij der Vlaemsche Bibliophielen*, 2e reeks, nr. 11). Gent, 1850, doc. L, p. 188-191.

en beriepen zich op het akkoord dat zij met Egmont aangegaan hadden en zelfs op de mondelinge toegevingen die de graaf steeds kordaat geweigerd had op papier te zetten.

Om toch een aanvang te maken met de uitvoering van de bevelen van de regentes eiste de magistraat de strikte naleving van de bepalingen van het schriftelijk akkoord. Na langdurige palabers ging de magistraat eindelijk tot daden over. Op 24 januari 1567, de omzendbrief van de regentes dagtekende van 4 december 1566, legde hij aan meester Christiaan de Rijcke verbod op „voortaen kinderen den catechismus ende geloove van de calvinisten te leeren, mitgaeders oock naer de predicatie te leyden”. Omdat de Rijcke beweerde dat hij zulks deed uit last van de ouders, gaf de magistraat hem het bevel die kinderen uit de school te verwijderen en hun ouders te verwittigen¹⁸. De volgende dagen voerde de hoogbaljuw met zijn soldaten een razzia uit nabij de hervormde tempel, buiten de Brugse Walpoort. Op drie kramen werden „alle de boucxkins ende schimpige refereijnen of dichten up tghheestelicke wech ghenomen”¹⁹. Vervolgens ontbood de magistraat de schoolmeesters en schoolmeesteressen en gaf hun het bevel „de kinderen theurlieder huysel scole commende niet en leeren eenighe verboden boucken nochte gheen catechismus van leerynghe calvinistycque ende ander secten”²⁰.

Er zijn twee lijsten bewaard gebleven: A) van de schoolmeesters en schoolmeesteressen die ontboden werden door de magistraat en B) van dezen die de oproep beantwoordden²¹.

	<i>Lijst A en Lijst B</i>	
	<i>F^o</i>	<i>F^o</i>
Arondeu(1)x, mr Gillis, Meere	74 r.	87 v.
Arondeux, mr Ysaac, Oudburg	74 v.	87 v.
Beke, mr François van der, Rape	—	87 v.
Beke, mr Jacques van der, Zuivelberg	74 v.	—
Belle, mr Caerle van, Houtbriel	74 v.	87 r.
Bey, Joozijne de	74 r.	—
Brune mr Adriaen de, priester, Holstraat	74 r.	87 r.
sBruns, Tanneken, filia Gillis	74 r.	—
Bruts, de huisvrouw van Lieven, up de Grachmae...?	74 v.	88 r.
Cabelliau, mr Willem, up de voors(?) tEckergem	74 r.	87 r.
Caneghem, zuster Margriet van, Onderbergen	74 v.	—
Cat(t)hoor, mr Pieter, Koornmarkt	74 r.	87 r.
Cleene, mr Jan de, Zandberg	74 r.	87 r.
Cleene, mr Jan de, z.a.	—	87 v.
Cleerck, mr Jan de,	74 v.	—
Cornelissone, mr Cornelis, Papestraat	74 v.	—

(18) SAG., Reeks 94bis, nr. 8, f° 78.

(19) M. VAN VAERNEWIJCK, *o.c.*, dl. II, p. 98.

(20) SAG., Reeks 94bis, nr. 8, f° 87r.

(21) SAG., Reeks 94bis, nr. 8, f° 74r.-v. (ontboden), f° 87-88r. (verschenen). De namen van de schoolmeesters die verbod kregen nog school te houden zijn cursief gedrukt.

<i>Deynse</i> , mr Lieven van	74 r.	87 v.
Deynse, mr Mattheeus van (en houdt geen scole)	74 r.	87 r.
Dick(e)le, mr Pieter van, Zandberg	74 r.	87 r.
Dorislaghère, mr Jan, Posteerne	74 v.	—
Fontanus, Martinus, divi Pharahildis	—	87 r.
Ghelder, mr Jan van (doorgehaald, houdt geen scole)	74 r.	—
G(h)eldre, mr Philippus, f ^s Jans, an Ste Niclaus	74 r.	87 v.
Goethals, mr Lieven	74 r.	—
de huisvrouw van Lieven Goethals	—	87 v.
Guchte, zuster Elisabeth van de, Filledieus	74 v.	(87 v?)
Guchteneer, Heer Sebastiaen de, Nieuwland	74 r.	—
Haghen, mr Everaert van der, in de Crudeniershuus	74 r.	87 r.
<i>Hoorne</i> , mr Hubrecht van, Donkersteeg	74 r.	87 v.
Isegem, Adrianus van, shelicxkerst (H. Kerst)	—	87 r.
Keerchove, mr Joos van, Tijkwevershuis	74 r.	87 v.
Keerchove, mr Joos van de, in 't H. Geeststraetken	74 v. (doorgehaald)	—
Loo, Adriaen van, priester, Peperstraat	74 r.	87 r.
Mamylijns (Manilius), de weduwe van Cornelis	74 r.	87 v.
<i>Masso(o)ys</i> , Jacop, Brugsche Walpoort	74 r.	87 v.
<i>Mey</i> , mr Lieven de, op de Sleepstraat	74 v.	87 v.
<i>Mijlbeke</i> (Mierbeke), mr Stevin van, Abrahamstraat	74 r.	87 v.
Mughen (Mieghem?), mr Adriaen van, up de Muide	74 v.	—
Munick, mr Pieter de, Vierweechde - (Vierweechscheede)	74 v.	87 v.
Necker, mr Guilhelmus de	74 r.	—
Nodolfs, Stevenyne, begijnhof	74 r.	—
Oliarius, Jan, Posternepoort	—	87 r.
Pas, Glaudivjck du, begijnhof	74 r.	—
Patnoort, mr Gullyame, in de Volderstraat	74 r.	87 v.
Poortere, mr Michiel de, Ste Pieters	74 v.	—
Putman, de huisvrouw van Jan, tSente Pieters	74 v.	87 v.
<i>Putte</i> , mr. Jheronimus van de, Posteerne	74 v.	87 v.
Scerpenisse, Janneken van, Wijngaertstraat	74 v.	88 r.
Schelden, Heer Robbrecht van der up Ste Lysbetten driesch	74 r.	87 r.
Steene, mr Willem van der, Tichelrei	74 v.	87 r.
<i>Taye</i> (Tayaert), mr Jan, in de Onderstraat	—	87 v.
Thienpont, Heer Willem, scolaster van Ste Pharahildis up Ste Lysbetten driesch	74 r.	87 r.
<i>Velde</i> , mr Michiel van de, Keytkeldere an Ste Michielsbrugge	74 v.	87 v.
Verhellen, Mayken, begijnhof	74 r.	—
<i>Vivere</i> , Jacques van de, Zuivelbrug	—	87 v.
Voocht, mr Gillis de, priester, Houtbriel	74 v.	87 r.
Walsche, Betken de, huisvrouw van Eduwaert van den Bossche	74 r.	87 v.
Zwijnvoorde, Heer Joos van, in de Hoye	74 r.	—
<i>Michiel</i> met eenen bulte, Ste Pieters	—	88 r.

De Fraters	74 r.	87 r.
De Grauzusteren	74 r.	
De drije Grauwe zusterhuijen	—	88 r.
De schoolmeesteresse in Ste Jacopshuus	74 r.	—
De schoolmeesters ,in de Rape, Cammerstraat	74 v.	—
De zusters Filledieusen	—	87 v.

Situering van de scholen en schooltypes

De gegevens die voorkomen in de lijsten van schoolmeesters en schoolmeesteressen laten niet toe nauwkeurig al de scholen te situeren en het schooltype te bepalen. Informaties over de leerkrachten werden, zoveel mogelijk, uit andere bronnen achterhaald.

ABRAHAMSTRAAT

- Stevin van Mijlbeke of Mierbeke

Hield Stevin van Mierbeke hier een school of woonde hij hier alleen maar? Volgens M. van Vaernewijck was hij „een priester, die plach Sente Agneeten te stane ende schole te hauden van eerlicke lieden kinderen. Hij was overlanck van dien sinne (i.e. hervormingsgezind), ende nu als hem docht dat de zake deurbrack, traude een dochter”²².

De zusters van het klooster van Sint-Agnete, op de Gansdries, vlak bij de Lindelei, waar nu de Nijverheidsschool gevestigd is, waren reguliere kanunnikessen van Sint-Augustinus. De onuitgegeven kloosterkroniek vermeldt dat de rector, de priorin en enige kloosterzusters de toelating hadden verkregen om het Nieuw Testament in de volkstaal te bezitten²³. In 1545 had de bisschop van Doornik, Jan Carondelet, in Sint-Agnete een school laten oprichten²⁴. Het is niet bekend wanneer van Mierbeke hier les begon te geven. Vaststaat dat hij in 1555, ten behoeve van zijn studenten, bij de Gentse drukker Salenson, een *Curt onderwijs huuter heyligher schrifture* publiceerde. Een jaar later, op 7 september 1556, werd hij op last van inquisiteur Pieter Titelmans gearresteerd. Begin 1557 werd hij uit de gevangenis ontslagen, nadat hij zijn dwalingen had afgezworen. Hij moest slechts een boete van 45 p. tourn. betalen „*parce que ledict Estienne est poure presbytre, n'ayant pour vivre que dix ou onze efffans qu'il instruit, et luy donnant quelque gracieusité*”²⁵. Waarschijnlijk heeft van Mierbeke zijn terugkeer naar het oude geloof slechts gesimuleerd uit vrees voor een zware straf.

Tijdens het Wonderjaar verliet hij het priesterambt en huwde met zijn meid, Jeanne Poorters, die over aanzienlijke grondinkomsten te Assenede

(22) M. VAN VAERNEWIJCK, *o.c.*, dl. III, p. 272-273.

(23) E. PERSOONS, *Lebensverhältnisse in den Frauenklöster der Windesheimer Kongregation in Belgien und in den Niederlanden*, in *Klösterliche Sachkultur des Spätmittelalters (Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, Sitzungsberichte, 367 Band)*, Wenen, 1980, p. 93.

(24) F. DE POTTER, *Gent*, dl. VIII, p. 222.

(25) J. DECAVELE, *De dageraad van de Reformatie in Vlaanderen (KVAWL-SKB, Klasse der Letteren, Verhandelingen, nr. 76)*, 2 dl., Brussel, 1975, dl. I, p. 98, n. 292.

beschikte ²⁶. In januari 1567 kreeg hij verbod nog langer les te geven. Op 6 februari 1568 werd hij voor de Raad van Beroerten gedaagd en op 29 maart bij verstek verbannen ²⁷. De verkoop van zijn geconfisqueerde goederen bracht de respectabele som van 2.350 p. tourn. op ²⁸.

BEGIJNHOF - Stevenyne Nodolfs
- Glaudynck du Pas
- Mayken Verhellen

Er waren te Gent twee begijnhoven, het groot begijnhof van Sint-Elisabeth en het klein begijnhof van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Hooie.

CATTESTRATE - Weduwe Cornelis Manilius

Op de hoek van de Cattestrate (nu Cataloniëstraat) en de Cromme steghe (nu Sint-Niklaasstraat) woonde in het „Metsershuis” de drukker Cornelis Manilius, die in 1558 overleed ²⁹. Waarschijnlijk gaf zijn weduwe les in dit huis.

DONKERSTEEG - Huubrecht van Hoorne
EKKERGEM, up de voor...? - Willem Cabelliau
GRAECHMAE? - de huisvrouw van Lieven Bruts
HEILIGE-GEESTSTRAAT - Joos van Keerchove

Tussen de Bennesteeg en de Cataloniëstraat was vanouds het huis gelegen van de tijkwevers, met een ingangspoort al voren en een klein gebouw in de Heilige-Geeststraat waar de knaap van het ambacht verbleef ³⁰.

In de lijst A is de naam „Joos van de Keerchove in 't H. Geeststraetken” doorgehaald, waarschijnlijk omdat het dezelfde persoon was als Joos van Keerchove, Tijkwevershuus.

HEILIG-KERST - Adrianus van Iseghem
HOLSTRAAT - Adriaan de Brune, priester

Woonde de Brune in het huis „Bedeleheem” dat grensde aan het klooster van Galilea ³¹? In dit nonnenklooster van reguliere kanunnikessen van Sint-Augustinus verbleven ten allen tijde dochters van aanzienlijke families. Gaf meester Adriaan de Brune les aan die meisjes of hield hij een privéschool?

HOOGPOORT - Christiaan de Rijcke

Zie hoger.

HOUTBRIEL - Gillis de Voocht, priester
- Caerle van Belle

(26) M. DELMOTTE, *Sociale aspecten van het Calvinisme te Gent (1566-1567)*. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1959, p. 419.

(27) ARA., *Fonds Raad van Beroerten*, reg. 6, f° 68r.

(28) M. DELMOTTE, *Het Calvinisme in de verschillende bevolkingslagen te Gent (1566-1567)*, in *Tijdschrift voor Geschiedenis*, jg. 79, 1963, p. 168.

(29) F. DE POTTER, *Gent*, dl. III, p. 390.

(30) F. DE POTTER, *Gent*, dl. V, p. 146.

(31) F. DE POTTER, *Gent*, dl. VIII, p. 359.

Gillis de Voocht hield een school voor inwonende leerlingen³², waarschijnlijk een Latijnse school. In de matrikels van de Leuvense Universiteit komt een Egidius de Voecht voor, onder de *Falconienses divites* in 1534³³.

Gaf Caerle van Belle, op lijst A onmiddellijk na de Voocht vermeld, ook les aan deze school?

HOYE

- Joos van Zwijnvoorde

Opvallend is dat Joos van Zwijnvoorde geen meester maar heer genoemd wordt. Mag men daaruit besluiten dat hij een geestelijke was? Had zijn school uitstaans met het klein begijnhof van Onze-Lieve-Vrouw-ter-Hooie?

KAMMERSTRAAT

- de schoolmeesters in „de Rape”

- François van der Beke

In het huis „de Rape”, op de hoek van de Kammerstraat en de Nopsteeg (nu het deel van de Borluutstraat gelegen tussen de Kammerstraat en de Onderstraat) was een school gelegen waar meer dan een meester les gaf. Volgens De Potter woonde hier in 1563 een Jan Tayaert, „aanhanger van de hervorming, gelijk zijn vader, die tot tweemaal toe het Rooms geloof afgezworen en ook school gehouden had, welke tot tweemaal toe door de wethouders was gesloten geworden, en gelijk zijn moeder, die wegens ketterij gevangen gezeten had”³⁴. Gaf de zoon Tayaert nog les aan deze school in 1567? De enige met naam vermelde meester aan deze school, François van der Beke, kreeg verbod nog langer les te geven.

KLEIN TURKIJE

- Everaert van der Haghen

In het laatste huis van deze straat (komende van de Koornmarkt), het „Kruideniershuis” woonde Everaert van der Haghen, die in 1564 het huis aangekocht had van Gillis Stalins. Op 20 november 1573 verkocht hij deze woning aan zijn schoonbroeder, schoolmeester Philippus van Gheldere³⁵, waarschijnlijk dezelfde persoon als „Philippus van Gheldere an Ste-Niclaus”. Later kreeg dit huis de naam „den Rooden Hoed” die nu nog voortleeft in de naam van het oude spijshuis.

KOORNLEI

- Michiel van de Velde

Aan de Sint-Michielsbrug, „in de Keytkeldere”. Eerst droeg dit huis de naam „De Lintwoorm”³⁶. Rond 1500 woonde hier de drukker-humanist Robert de Keyser die er een Latijnse school opende³⁷. Was de school van Michiel van de Velde nog een Latijnse school?

KOORNMARKT

- Pieter Catthoor

(32) F. DE POTTER, *Gent*, dl. VII, p. 215.

(33) A. SCHILLINGS, *o.c.*, dl. IV, p. 113, nr. 328.

(34) F. DE POTTER, *Gent*, dl. V, p. 113-114, deel VI, p. 4.

(35) F. DE POTTER, *Gent*, dl. III, p. 322-323.

(36) F. DE POTTER, *Gent*, dl. VII, p. 350.

(37) H. DE RIDDER-SYMOENS, *o.c.*, p. 125.

Op de plaats waar zich nu het Centraal Postkantoor bevindt stond o.m. een huis dat in de openbare akten „de Waelsche Scole” genoemd werd ³⁸.

MEERE

- Gillis Arondeux

In het Poortersboek van Antwerpen werd op 1 oktober 1568 een Jehan Armideaulx, zoon van Gillis, geboren te Gent, ingeschreven ³⁹. In een lijst van zestiende-eeuwse schoolmeesters worden twee Gentenaars vermeld: Gillis Arondeaulx en Jan Arondeaulx ⁴⁰.

MUIDE

- Adriaan van Mughem

NEDERSCHELDESTRAAT

- Fraters (Hiëronymieten)

- Grauwe zusters

De lijsten vermelden geen namen. In de Nederscheldestraat was een van de drie kloosters van de Grauwe zusters gevestigd ⁴¹.

NIEUWLAND

- Sebastiaan de Guchtenaer

Nog een schoolmeester die heer genoemd wordt. Zou dit onderscheid betekenen dat hij een geestelijke was? Van Mijlbeke die het priesterambt verlaten had wordt geen heer maar meester genoemd.

ONDERBERGEN

- Zuster Margriet van Caneghem

De enige met naam bekende grauwe zuster. In Onderbergen gaven deze zusters onderwijs aan burgermeisjes ⁴². Hun klooster was gelegen tegenover het klooster van de Predikheren.

ONDERSTRAAT

- Jan Tayaert (vader)

In 1553 had Pieter van de Keere in deze straat het huis gekocht van de bekende Gentse drukker Joos Lambrecht, dat een uitgang en misschien een achterhuisje had op de Hoogpoort, rechtover het stadhuis ⁴³. Vóór dat hij zich op de boekdrukkunst toelegde — zijn eerste druk dagtekent van 1556 — hield Hendrik van de Keere, de zoon van Pieter, een Waalse school in het huis van zijn vader ⁴⁴. Het is niet mogelijk te zeggen of Jan Tayaert hier samen met Hendrik van de Keere les gaf, of dat hij hem als schoolmeester opvolgde.

Meester Jan Tayaert was zeker een hervormingsgezinde: op 16 augustus 1566 nam hij deel aan de geheime vergadering van de hervormden op

(38) F. DE POTTER, *Gent*, dl. III, p. 127.

(39) H.L.V. DE GROOTE, *De zestiende-eeuwse Antwerpse schoolmeesters*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 3e reeks, dl. XIX, 1967, p. 179-318 en dl. XX, 1968, p. 5-52. Zie p. 34.

(40) H.L.V. DE GROOTE, *o.c.*, p. 225-226.

(41) F. DE POTTER, *Gent*, dl. V, p. 2-9.

(42) F. DE POTTER, *Gent*, dl. VIII, p. 45.

(43) F. DE POTTER, *Gent*, dl. VI, p. 48.

(44) F. VANDERHAEGHEN, *Bibliographie gantoise*, dl. I, Gent, 1858, p. 158 en vv.; P. BERGMANS, *Analectes Beligues. Notices et documents. La vie et les œuvres de Henri van den Keere*, Gent, 1896, p. 52.

het buitenverblijf van Dieric Joris te Wondelgem⁴⁵. Nergens vonden we dat hij door de Raad van Beroerten werd gedaagd of veroordeeld. Op 10 november 1569 verbood de bisschop van Gent, Cornelius Jansenius, hem nog langer school te houden. De kroniekschrijver Van Campene somt de redenen op van dit verbod: Tayaert had een van zijn kinderen laten dopen in de calvinistische tempel, zijn vrouw die eens om ketterij op bevel van de inquisiteur Titelmans werd aangehouden „zweerde hare dolingen af, en werd losgelaten, maar keerde tot dezelve wederom”, samen met zijn vrouw had Tayaert de „Geuzen predicationen bijgewoond”⁴⁶.

OUDBURG - Ysaac Arondeux

Was hij familie van Gillis en Jehan Arondeux?

PAPESTRAAT
(nu Doornzeelstraat) - Cornelis Cornelissone
PENITENTENSTRAAT - Grauwe zusters

In het begin van de straat, dicht bij de kerk van Sint-Jacobs, was dit klooster gelegen dat ook zusterhuis van Sint-Jacobs genoemd werd⁴⁷. Er zijn geen namen van zusters bekend.

PEPERSTRAAT - Adriaan van Loo, priester

De matrikels van de Leuvense Universiteit vermelden een Adrianus van Loo onder de *divites ex pedagogio Castri* (30 augustus 1518)⁴⁸.

POSTEERNESTRAAT - Jan Dorislaghere
- Hieronymus van de Putte
- Oliarius

Zou Oliarius soms een Latijnse vertaling zijn van Dorislaghere? Deze komt alleen op lijst A voor, Oliarius alleen op lijst B.

RODE LIJVEKENSSTRAAT - zuster Elisabeth van de Guchte

In deze straat, ook Filles Dieustraat genoemd, was een gesticht gevestigd voor Penitenten of bekeerde zondaressen. De zusters gaven ook les. Volgens lijst B zou meer dan een zuster de oproep van de magistraat beantwoord hebben.

SINT-ELISABETHPLEIN - Heer Willem Thienpont
- Heer Robbrecht van der Schelden

Heer Willem Thienpont was scolaster van Sinte-Pharahildis of Sint-Veerle. Was Heer Robbrecht van der Schelden ook een leraar aan de school verbonden aan het Kapittel van Sint-Veerle?

(45) ARA., Fonds *Raad van Beroerten*, nr. 55 (76). Informatie gehouden te Gent in augustus 1567. Verklaringen van Silvester Moenins, f° 312r.

(46) C. en Ph. VAN CAMPENE, *Dagboek van Cornelis en Philips van Campene (1566-1571)*, ed. F. DE POTTER, Gent, 1870, p. 237-238.

(47) F. DE POTTER, *Gent*, dl. VI, p. 483.

(48) A. SCHILLINGS, *o.c.*, dl. III, p. 588, nr. 200.

SINT-NIKLAAS	- Philippus van Gheldere
SINT-PIETERS	- Michiel de Poortere
	- de huisvrouw van Jan Putman
	- Michiel met eenen bulte

Mag men Michiel de Poortere vereenzelvigen met Michiel met eenen bulte? De ene komt voor op lijst A, de andere op lijst B.

SLEEPSTRAAT	- Lieven van den Steene
TICHELREI	- Willem van den Steene

De matrikels van de Leuvense Universiteit vermelden een Willem van den Steene, *Gandensis*, ingeschreven op 3 februari 1554⁴⁹.

VIERWEECHSCHEEDE	- Pieter de Munick
------------------	--------------------

In Vierweechscheede (nu Korte Dagsteeg) was het Weversgodshuis gelegen. Rond de kapel (thans bioscoopzaal) was de begraafplaats van de bewoners van het godshuis. Op het kerkhof stond het kostershuijzeke waar de koster, Philip van der Linde, les gaf aan de daar gevestigde armenschool. In 1575 werd het vervallen kostershuijzeke herbouwd. In het nieuw gebouw werd de armenschool bepaald ingericht. Men onderwees er de jeugd en zelfs bejaarde lieden „in alles wat een christen nodig had te weten”⁵⁰.

VOLDERSTRAAT	- Willem Patnoort
--------------	-------------------

Volgens De Potter stond in deze straat een huis „wesende de scolasterie van Sint-Janskerk”⁵¹.

BRUGSE WALPOORT	- Jacob Massooy
-----------------	-----------------

Dit is de buurt waar de calvinistische tempel werd opgericht⁵². Jacob Massooy was gehuwd geweest met Tanneken Delmeere, een doopsgezinde die op 14 augustus 1561 binnen het Gravenkasteel werd onthoofd⁵³.

WIJNGAERTSTRAAT (nu Seminariestraat)	- Janneken van Sceerpenesse
ZANDBERG	- Jan de Cleene
	- Pieter van Dickele

(49) A. SCHILLINGS, *o.c.*, dl. IV, p. 484, nr. 87.

(50) F. DE POTTER, *Gent*, dl. IV, p. 446-447.

(51) F. DE POTTER, *Gent*, dl. IV, p. 144.

(52) Over de calvinistische tempel, zie J. MEYHOFFER, *Note sur le temple calviniste de Gand (1566-1567)* in *Bulletin de la société d'histoire du protestantisme belge*, 2e reeks, 1ste afl., Brussel, 1914, p. 25-31.

(53) A.L.E. VERHEYDEN, *Het Gentsche Martyrologium (1530-1595)* (Rijksuniversiteit te Gent, *Werken uitgegeven door de Faculteit van de Wijsbegeerte en de Letteren*, afl. XCVI), Brugge, 1946, p. 27. — J. DECAVELE, *o.c.*, dl. I, p. 460-461, dl. II, p. 10, 100-101

Op deze plaats had de dichter-humanist Eligius Hoeckaert of van Houcke in 1513, in het huis „In de Roose” een Latijnse school opgericht⁵⁴. Wordt deze school bedoeld?

ZUIVELBRUG

- Jacques van der Beke
- Jacques van de Vivere

Opvallend is dat geen van beide schoolmeesters op de twee lijsten voorkomt. Zou Vivere, op lijst B, soms Rivière (Franse vertaling van Beke) moeten gelezen worden? Een nauwlettend onderzoek van het handschrift — geen model van schoonschrift — laat weliswaar die lezing niet toe.

Terloops moge hier vermeld worden dat in 1768 aan de Zuivelbrug een huis stond „daer voor teecken uytsteect 'Noch leere ick' ”⁵⁵, een uithangbord dat niet zou misstaan hebben voor een school.

Beschouwingen

Men mag aanvaarden dat er in januari 1567 approximatief een veertigtal scholen waren te Gent, waarvan de ligging soms zelfs zeer nauwkeurig bekend is. Volgens de kroniekschrijver Van Campene waren er in 1571 binnen deze stede (nog) wel veertig scholen⁵⁶.

Naast armenscholen waren er ook internaten voor meisjes van „eerlicke lieden” en dochters van „aanzienlijke families” bij de kanunnikessen van Sint-Augustinus.

De meeste scholen lagen in het centrum van de stad, maar er waren ook excentrisch gelegen scholen : op Ekkerghem, aan de Brugse Walpoort, op de Muide, op ter Hoyen en te Sint-Pieters.

Van de twaalf of meer „Latijnse scholen” die er volgens Van Campene zouden geweest zijn in 1571 kunnen we er slechts de helft met enige zekerheid localiseren : de school verbonden aan het Kapittel van Sint-Veerle, de school van de Fraters, de school van Christiaan de Rijcke en deze van priester Gillis de Voocht waren zeker Latijnse scholen, waarschijnlijk ook de school op de Zandberg en mogelijk de school van Michiel van de Velde op de Koornlei.

We kunnen slechts twee „Waalse scholen” met zekerheid situeren : in de Onderstraat en op de Koornmarkt.

Van de meer dan vijftig met naam bekende schoolmeesters komen er slechts vijf voor in de matrikels van de Leuvense Universiteit. Aan buitenlandse universiteiten zouden er geen gestudeerd hebben ; leden van de familie Arondeux vindt men pas later te Heidelberg, te Leiden en te Bazel⁵⁷.

Zeker elf schoolmeesters — of zelfs twaalf indien men François van der Beke en François van de Vivere niet vereenzelvigt — kregen verbod nog langer les te geven omdat zij hun leerlingen psalmen leerden zingen

(54) H. DE RIDDER-SYMOENS, *o.c.*, p. 124.

(55) F. DE POTTER, *Gent*, dl. VI, p. 440.

(56) C. en Ph. VAN CAMPENE, *o.c.*, p. 317.

(57) We danken Mevr. De Ridder-Symoens voor deze informatie.

en naar de predicatie van de hervormden leidden. Dit laat niet toe met zekerheid te besluiten dat al deze leraars „hervormden” waren. Zekerheid bestaat alleen voor Christiaan de Rijcke, lid van het consistorie, Steven van Mijlbeke (of Mierbeke) die zijn priesterambt neerlegde en Jan Jan Tayaert die minstens een geheime vergadering van de hervormden bijwoonde. Michiel van de Velde daarentegen verklaarde aan de magistraat dat hij de kinderen psalmen leerde zingen en de Catechismus van Calvijn onderwees „omdat de ouders aan hun kinderen zulke boeken gaven om tscole te leeren”. Om zich tegenover de magistraat te verontschuldigen voegde hij er nog aan toe dat hij het om den brode deed en „dat er meer schoolmeesters zoo hij wel presumeert, van ghelijcke doen moesten”⁵⁸. Het is mogelijk dat schoolmeesters, die niet hervormingsgezind waren, aldus handelden ; het kan ook maar een „excuus” geweest zijn. Verklaarde ook Christiaan de Rijcke niet dat hij „uut last van de ouders” aan de kinderen de Catechismus „ende gheloove van de Calvinisten leerde en mit-gaders oock naer de predicatie leijdde”⁵⁹?

Is het zeer delicaat zich uit te spreken over de hervormingsgezindheid van de leraars, toch moet men concluderen dat hervormden te Gent uit godsdienstige overtuiging wensten dat hun kinderen in de hervormde godsdienst onderricht werden, anders zouden zij hen geen leerboeken van de hervormde leer ter hand gesteld hebben.

(58) SAG., Reeks 94bis, nr. 8, f° 86.

(59) SAG., Reeks 94bis, nr. 8, f° 78.